

Katarzyna Lemek¹

Szczecin

<https://orcid.org/0000-0003-1474-4820>

Obecność tekstów biblijnych zawierających przemoc (Rdz 4-11) w wybranych podręcznikach do nauki religii

Abstract

Violence in the Bible (Gen 4-11) encountered in selected religious education textbooks

The article attempts an analysis of selected religious education student textbooks and of methodology guides for teachers published after 2001 based on their interpretation of the biblical verses from Genesis 4–11. The pericopes under consideration describe the process of the spread of evil, which is manifested in subsequent acts of violence perpetrated by men, as well as reveal God who comes to rescue. The analysis of religious education materials is conducted from the perspective of the following three hermeneutic principles: historical/literary, theological, and existential.

Keywords: Bible, religious education, catechesis, violence, textbooks

Streszczenie

W artykule podjęto próbę analizy wybranych podręczników do nauczania religii dla ucznia i przewodników metodycznych dla katechety wydanych po 2001 roku, pod kątem dokonanego w nich procesu interpretacji tekstów biblijnych z Księgi Rodzaju 4-11. Omawiane perykopy opisują proces rozpowszechniania się zła, czego przejawem są kolejne akty przemocy, jakich dopuszcza się człowiek, oraz ukazują Boga, który przychodzi z pomocą. Materiały katechetyczne zostały przestudiowane pod kątem trzech reguł hermeneutycznych: zasady historyczno-literackiej, teologicznej, egzystencjalnej.

Słowa kluczowe: Biblia, nauczanie religii, katecheza, przemoc, podręczniki

¹ Katarzyna Lemek – dr nauk teologicznych, adiunkt na Uniwersytecie Szczecińskim, e-mail: katarzyna.lemek@usz.edu.pl.

Wstęp

Sobór Watykański II dowartościował rolę Pisma świętego, wskazując na Biblię jako źródło teologii, głoszenia słowa Bożego, a więc i katechizacji², zachęcając do „czytania i studium ksiąg świętych”³ oraz „szerokiego dostępu wiernych do Pisma Świętego”⁴.

Czy pięćdziesiąt pięć lat po ogłoszeniu *Konstytucji o Objawieniu Bożym*, mimo szerokiego dostępu do Pisma świętego (bowiem można sięgnąć po wydania papierowe, wersje internetowe, aplikacje w telefonach), wierni w Polsce sięgają do niego? Z badań ankietowych przeprowadzonych w 2018 r. wynika, że Biblię, przynajmniej raz w roku, czyta 19,2 procent Polaków. Czytanie cotygodniowe praktykuje 7 procent, a codzienne tylko 3,8 procent badanych⁵. Zdaniem Zbigniewa Marka wielu wierzących ma raczej niewielki kontakt z Biblią poza niedzielną Eucharystią, ponieważ jest to dla nich księga niezrozumiała oraz mają niewłaściwe oczekiwania związane z jej lekturą⁶. Jedną z przyczyn może być brak podstawowych wiadomości na temat tej księgi, etapów jej powstawania i sposobów interpretacji.

Autorzy dokumentu Papieskiej Komisji Biblijnej *Natchnienie i prawda Pisma świętego* zwracają uwagę, że „jedną z większych przeszkód w przyjęciu Biblii jako Słowa natchnionego jest obecność, szczególnie w Starym Testamencie, powtarzających się aktów przemocy i okrucieństwa (...)”⁷. Dostrzegają potrzebę wskazania dla tych tekstów linii interpretacyjnych adekwatnych do tradycji biblijnej i zgodnych z nauczaniem Kościoła. Benedykt XVI w adhortacji *Verbum Domini* przypomina, że „byłoby błędem nie brać pod uwagę tych fragmentów Pisma, które wydają się problematyczne. Raczej trzeba być świadomym, że lektura tych stronnic wymaga zdobycia odpowiedniej wiedzy przez formację, która odczytuje teksty w kontekście historyczno-literackim i perspektywie chrześcijańskiej (...)”⁸. O aktach przemocy, których dopuszczają się ludzie, czytamy w rozdziałach 4-11 Księgi Rodzaju. Znajdujemy tam opisy roz-

² Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, nr 21, 24 (dalej: KO).

³ KO nr 26.

⁴ KO nr 22.

⁵ IMAS International, *Jak czytamy Pismo Święte?*, http://imas.pl/wp-content/uploads/2018/04/Raport_IMAS_Jak_czytamy_Pismo_Swiete_2018_04_full.pdf (15.09.2020).

⁶ Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998, s. 104-106.

⁷ Papieska Komisja Biblijna, *Natchnienie i prawda Pisma świętego. Słowo, które od Boga pochodzi i mówi o Bogu, aby zbawić świat*, Kielce 2014, nr 125.

⁸ Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini” do biskupów i duchowieństwa, do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*, Kraków 2010, nr 42 (dalej: VD).

powszechniania się zła po grzechu pierworodnym. Wnikliwa lektura tych perykop pozwala nam odkryć, jaka jest reakcja Boga wobec przemocy człowieka⁹.

W polskiej katechezie po Soborze Watykańskim II powstało wiele opracowań teoretycznych poświęconych elementowi biblijnemu w katechezie, zasadom pracy z tekstem Pisma świętego na lekcjach religii, jednak ukazało się tylko kilka prac badających praktyczne zastosowanie tych reguł¹⁰. Celem artykułu jest próba dokonania analizy wybranych¹¹ podręczników do nauczania religii dla ucznia i przewodników metodycznych dla katechety pod kątem respektowania w nich zasad interpretacji tekstów biblijnych z Księgi Rodzaju 4-11. Inspiracją do podjęcia badań w tym zakresie są wskazania dokumentów Kościoła o wnikliwą interpretację tekstów biblijnych zawierających przemoc. Wybór perykop o Kainie i Ablu, potopie, budowie wieży Babel wynika z faktu, że dokumenty programujące katechezę przewidują na różnych etapach edukacyjnych ich interpretację, co przekłada się na ich obecność w materiałach katechetycznych.

Rozpoczęty w ubiegłym roku proces wprowadzania nowych podręczników do nauczania religii, spowodowany zmianami programowymi katechezy w Polsce, wpływa na aktualność podjętych badań. Podejmując pracę przy opracowywaniu nowych materiałów katechetycznych, warto przeanalizować rozwiązania podjęte we wcześniejszych publikacjach, aby uniknąć powtarzania ewentualnych błędów oraz sprawdzić, czy osiągnięcia współczesnej biblistyki nie wymagają dokonania zmian na płaszczyźnie interpretacji tekstów biblijnych. Analiza podjęta w niniejszym artykule jest pierwszym etapem do podjęcia szerszych badań w tym zakresie.

W artykule na podstawie analizy literatury przedmiotu zostaną scharakteryzowane wyzwania stojące przed szkolnym nauczaniem religii odnośnie pracy z tekstem biblijnym oraz omówione zasady: historyczno-literacka, teologiczna i egzystencjalna¹² interpretacji tekstu biblijnego. Następnie zostanie przeanalizowane ich praktyczne zastosowanie w wybranych materiałach katechetycznych opracowanych do dwóch poprzednich rozwiązań programowych. Wnioski i postulaty podane w zakończeniu mogą zostać wykorzystane przy pracy nad nowymi podręcznikami.

⁹ Zob. W. Pikor, *Bóg wobec przemocy człowieka w Rdz 1-11*, „Collectanea Theologica” 3 (2003), s. 24-30.

¹⁰ Przykładem podjęcia tego typu badań jest m.in. publikacja: E. Klich, *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej. Studium egzegetyczno-katechetyczne*, Kraków 2005.

¹¹ Wybrano publikacje trzech wydawnictw, które, zdaje się, są najczęściej wykorzystywane w polskich szkołach – poznańskiego (Świętego Wojciecha), krakowskiego (WAM) i kieleckiego (Jedność). Każde z wydawnictw przygotowało podręcznik dla ucznia i poradnik metodyczny dla katechety. W przypisach i bibliografii zostaną podane tylko te pozycje, do których będą bezpośrednie odniesienia w artykule, ale analizie zostały poddane wszystkie.

¹² A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000, s. 41-63.

1. Lekcja religii czasem „wyjaśniania Pism”

Od trzydziestu lat w polskiej szkole jest obecne nauczanie religii będące „częścią katechezy, tj. specyficzną formą katechezy”¹³, podczas którego młody człowiek powinien być „wprowadzany we właściwe rozumienie Biblii”¹⁴ i przygotowywany do jej samodzielnej lektury. Benedykt XVI w *Verbum Domini* ukazuje spotkanie uczniów idących do Emauz Jezusem jako wzór katechezy, w centrum której powinno być „wyjaśnienie Pism, jakie potrafi dać jedynie Chrystus (...)”¹⁵. Jan Paweł II podkreśla, że Pismo święte i Tradycja staną się rzeczywistym źródłem katechezy, „kiedy będzie ona przepełniona i przeniknięta myślą, duchem oraz postawami biblijnymi i ewangelicznymi przez stały kontakt z samymi tekstami, oraz będzie je odczytywać według myśli i ducha Kościoła”¹⁶.

Podczas lektury Pisma świętego spotyka się Boga i poznaje Jego plan zbawienia człowieka oraz odczytuje wezwanie do posłuszeństwa i zaufania¹⁷. Celem katechezy, a więc również nauczania religii w szkole, jest pomoc w odkryciu przez współczesnego człowieka, że zaproszenie Boga do włączenia się w ten zbawczy dialog dotyczy również jego. Aby ten proces mógł się dokonać, należy właściwie odczytać orędzie zbawienia zawarte w tekście biblijnym. Zadanie to można zrealizować, jeśli na katechezie będzie się korzystać z dorobku współczesnej hermeneutyki biblijnej¹⁸, ponieważ od jej wartości zależy „owocność katechezy”¹⁹.

Jednym z zadań lekcji religii jest zbudowanie pomostu między słowami Bożymi zapisanymi w Biblii, której ludzcy autorzy byli uwarunkowani czynnikami historycznymi, społecznymi, politycznymi, a współczesnym człowiekiem²⁰. Pamiętając, że Pismo święte powstało we współpracy człowieka z wychodzącym mu naprzeciw Bogiem, dokonując analizy tekstu biblijnego należy pamiętać o podwójnych zasadach: literackich i teologicznych. Te pierwsze, mając na celu zrozumienie dosłownego sensu tekstu zamierzonego przez autorów, na-

¹³ Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, nr 82 (dalej: PDK).

¹⁴ PDK nr 58.

¹⁵ VD nr 74.

¹⁶ Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae” do biskupów, kapłanów, wiernych całego Kościoła katolickiego*, Rzym 1979, nr 27.

¹⁷ Z. Marek, *Przewyciężenie trudności w rozumieniu przekazanego w Biblii słowa Bożego*, [w:] K. Kantowski [red.], *W dialogu ze Słowem: Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, Szczecin 2011, s. 206-207.

¹⁸ E. Klich, *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej*, s. 91.

¹⁹ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, Poznań 1994, IV C 3.

²⁰ KO nr 12; J. Charytański, *W kręgu treści i zadań katechezy*, Kraków 1992, s. 52.

kazują uwzględnienie tekstu krytycznie pewnego, zwracają uwagę na kontekst gramatyczny, logiczny i psychologiczny, poznanie rodzaju literackiego oraz okoliczności powstania i przekazu treści²¹. Prawda o natchnieniu tekstu biblijnego implikuje zastosowanie zasady teologicznej przypominającej, że „Pismo Święte powinno być czytane i interpretowane w tym samym Duchu, w jakim zostało napisane”²². *Katechizm Kościoła Katolickiego* za nauczaniem soborowym przypomina o trzech kryteriach interpretacji: zwracaniu uwagi na jedność i chrystocentryzm całej Biblii, czytaniu Pisma świętego w żywej Tradycji całego Kościoła oraz uwzględnieniu analogii wiary²³.

Biblia zawiera w sobie rzeczywistość, której nie da się zamknąć w granicach jedynie naukowej analizy tekstu²⁴. Perykopy biblijne należy poddać aktualizacji, „aby Biblia nie była słowem z przeszłości, lecz słowem żywym i aktualnym”²⁵. Proces interpretacji aktualizującej i angażującej²⁶ jest możliwy, ponieważ bogactwo znaczeniowe tekstów biblijnych sprawia, że mają one wartość dla ludzi żyjących w różnych epokach i kręgach kulturowych²⁷. Jak czytamy w nowym dyrektorium katechetycznym: „natchnione przez Boga Pismo Święte bardziej niż jakiekolwiek inne słowo sięga do głębi ludzkiej duszy”²⁸ i dlatego zadaniem katechezy, wspartej badaniami podejmowanymi przez egzegetów, jest pomoc człowiekowi w usłyszeniu słów Boga i odniesieniu ich do swojego życia.

2. Zasady historyczno-literackie

Przed przystąpieniem do interpretacji tekstu biblijnego zadaniem nauczyciela jest skonstatować stan wiedzy uczniów na temat Pisma świętego jako utworu literackiego, który powstał w konkretnych warunkach historyczno-kulturowych i którego autor posługuje się określonym sposobem wyrazu. Opowiada w sposób właściwy dla siebie i epoki, w której tworzy, o wydarzeniach zawierających jeszcze wymiar religijny poznawanej rzeczywistości²⁹. Przybliży Boże orędzie

²¹ PDK nr 61.

²² KO nr 12.

²³ *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994, nr 111-114 (dalej: KKK).

²⁴ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, IV A.

²⁵ VD nr 5.

²⁶ P. Tomasik, *Biblia źródłem szkolnego nauczania religii we współczesnych regulacjach programowych Kościoła w Polsce*, [w:] K. Kantowski [red.], *W dialogu ze Słowem: Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, Szczecin 2011, s. 225.

²⁷ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, IV A 1.

²⁸ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020, nr 91.

²⁹ Z. Marek, *Biblia w katechetycznej postudze słowa*, s. 144.

posługując się sobie właściwymi pojęciami i kategoriami myślowymi³⁰. Podejmując się interpretacji tekstu „w celu zrozumienia intencji autorów świętych trzeba uwzględnić okoliczności ich czasu i kultury, rodzaje literackie używane w danej epoce, a także przyjęte sposoby myślenia, mówienia i opowiadania”³¹. Taki cel jest stawiany egzegezie historyczno-krytycznej, która jest niezbędna do naukowego poszukiwania właściwego zrozumienia Pisma³². Jednak, jak uważa Z. Marek, ze względu na wymagania warsztatowe jest ona niedostępna w pracy z uczniami na lekcjach religii³³. Dlatego zdaniem bp. Antoniego Długosza i Beaty Stypułkowskiej na zajęciach z dziećmi i młodzieżą katecheta przede wszystkim powinien się skupić na rozumieniu tekstu biblijnego w jego historycznym kontekście oraz na prawidłowym rozeznaniu gatunku literackiego użytego przez autora natchnionego³⁴.

W programie, który obowiązywał od 2001³⁵ roku, interpretowanie perykop z Rdz 4-11 było zaplanowane w klasie czwartej w dziale zatytułowanym „Dlaczego zło, smutek i cierpienie”? Tylko z lektury podręcznika *Zaproszeni przez Boga*³⁶ uczeń dowiaduje się, że omawiane perykopy są „przypowieścią, czyli opowiadaniem opartym na wydarzeniach z życia, w którym nie chodzi o przekazywanie danych historycznych, geograficznych itp., lecz o przekazanie prawdy (pointy, morału) na temat Boga i Jego nauki, na temat świata i człowieka”³⁷. Podczas realizacji jednostek lekcyjnych w tym dziale zostaje wyjaśnione symboliczne znaczenie takich terminów jak: wieża Babel, równina Szinear, popiół, arka, tęcza³⁸.

³⁰ J. Charytański, *W kręgu treści i zadań katechezy*, s. 20.

³¹ KKK nr 110.

³² Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, I A.

³³ Z. Marek, *Biblia w katechetycznej postudze słowa*, s. 141.

³⁴ Autorzy rozwijając myśl stwierdzają, że reguły historyczno-literackie powinny zawierać następujące postulaty: korzystanie z dobrego tłumaczenia, zrozumienie wyrazowe tekstu biblijnego, prawidłowe rozpoznanie rodzaju i gatunku literackiego danego tekstu biblijnego, poznanie kontekstu historycznego i geograficznego. Zob. A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, s. 41-48.

³⁵ Zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.

³⁶ Z. Marek [red.], *Podręcznik do religii dla klasy IV. Zaproszeni przez Boga*, seria: *Drogi przywierza*, Kraków 2005, s.130 (dalej: *Zaproszeni przez Boga*).

³⁷ Tamże, s. 129-130. Teksty biblijne z Rdz 1,1-11,9 stanowią część tzw. „prehistorii biblijnej”, są próbą ukazania procesu rozprzestrzeniania się zła po grzechu pierworodnym. Celem opowiadań biblijnych nie jest rekonstrukcja historycznych wydarzeń, ale refleksja nad historią Izraela w duchu aktualizującej interpretacji. Zob. A. Läpple, *Od księgi Rodzaju do Ewangelii. Wprowadzenie do lektury Pisma świętego*, Kraków 1977, s. 48. Jest to teologia historii, która posługuje się językiem symbolicznym lub mitycznym, próbując opisać egzystencję człowieka w jego odniesieniu do Boga i ludzi. Zob. W. Pikor, *Bóg wobec przemocy człowieka*, s. 12.

³⁸ *Zaproszeni przez Boga*, s. 131-145.

Na etapie gimnazjalnym w materiałach krakowskiego wydawnictwa omawiane perykopy powracają w klasie drugiej w temacie „Nie lękajcie się” (potop) oraz w drugim wydaniu tego samego podręcznika w jednostkach lekcyjnych sygnowanych tytułami „Z Bogiem lub bez Boga” (wieża Babel) i „Znak nadziei” (potop). Nie wskazuje się ich gatunku literackiego, ale przedstawia kilka informacji poszerzających wiedzę uczniów o sposoby opisywania rzeczywistości przez pisarzy starożytnych³⁹. W tematach poświęconych budownictwu arki autorzy zapisali, że z badań archeologicznych wynika, że potop, który pochłonął część ówczesnego świata, mógł mieć miejsce⁴⁰.

Podręcznik ucznia poznańskiego wydawnictwa⁴¹ przybliży kontekst historyczno-kulturowy tych tekstów⁴². Autorzy zapoznali uczestników lekcji z informacją, że jednym ze sposobów oddawania czci Bogu było składanie ofiar oraz że tęczę uważano za pomost łączący bogów z ludźmi (była ona oznaką pojawiającego się bóstwa). Przemyslenia wymagałoby podanie rozmiarów arki oraz stwierdzenia, że „wieżę Babel zbudowano być może w podobny sposób jak zrekonstruowaną wieżę świątynną w Ur”. Może to powodować powstanie wśród uczniów przekonania, że celem opowiadania jest historyczna rekonstrukcja konkretnego wydarzenia. W podręczniku wydawnictwa Jedność *Słuchamy Boga* dla szkoły podstawowej oraz *W moim Kościele* dla gimnazjum podczas omawiania perykop z Rdz 4-11 nie przedstawiono żadnych informacji uświadamiających uczniom, że mają przed sobą tekst literacki⁴³.

Po reformie programu w roku 2010⁴⁴, spowodowanej przesunięciem wieku rozpoczynania obowiązkowej nauki w szkole z siódmego na szósty rok życia dziecka, omówienie analizowanych tekstów biblijnych zostało zaplanowane

³⁹ W podręczniku ucznia czytamy, że „w rozumieniu starożytnych wieża była znakiem władzy człowieka. Dlatego chęć wybudowania wieży wyraża (...) przekonanie człowieka o własnych możliwościach panowania nad światem”. Uczniowie dowiedzą się również o tym, że autor biblijny, aby „wyrazić wiarę w nieograniczoną przez nikogo moc Bożą posłużył się charakterystycznym dla starożytnej literatury Bliskiego Wschodu motywem zazdrości Boga”. Zob. Z. Marek [red.], *Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum. Jezus działa i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2005, s. 38-39 (dalej: *Jezus działa i zbawia* 2005).

⁴⁰ Tamże, s. 42; Z. Marek [red.], *Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum. Jezus działa i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2000 (dalej: *Jezus działa i zbawia* 2000), s. 57.

⁴¹ J. Szpet, D. Jackowiak [red.], *Podręcznik dla IV klasy szkoły podstawowej. Powołani przez Boga Ojca*, Poznań 2002 (dalej: *Powołani przez Boga Ojca*). W podręcznikach tego wydawnictwa do programu z 2001 r. na etapie gimnazjalnym te perykopy nie są omawiane.

⁴² Tamże, s. 54, 56, 59.

⁴³ T. Śmiech, B. Nosek [red.] *Podręcznik do religii dla klasy IV. Słuchamy Boga*, Kielce 2004 (dalej: *Słuchamy Boga*); T. Śmiech [red.], *Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum. W moim Kościele*, Kielce 2000.

⁴⁴ Zob. Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.

w klasie piątej⁴⁵ lub szóstej,⁴⁶ w zależności od wydawnictwa. Autorzy większości przygotowanych materiałów nie przybliżają uczestnikom lekcji informacji wypływających z respektowania zasad literackich przy lekturze Biblii, wyjątek stanowią podręczniki wydawnictwa Świętego Wojciecha. W jednostce przygotowanej dla szkoły podstawowej katechizowani zostają zapoznani z zasadami zawierania przymierza w krajach Starożytnego Wschodu⁴⁷, a w katechezie opracowanej dla gimnazjum poszerza się wiedzę uczestników o informację, że „w wielu starożytnych pismach różnych kręgów kulturowych zachowała się pamięć o potopie”⁴⁸.

Jak wynika z przedstawionej analizy, przygotowane podręczniki i poradniki metodyczne dla nauczyciela nie respektują w zadowalającym stopniu literacko-historycznej płaszczyzny interpretacji Biblii. Jest to zrozumiałe na etapie szkoły podstawowej ze względu na możliwości percepcyjne uczniów, ale stanowi poważny brak na kolejnych etapach edukacyjnych. Praktyczne zastosowanie wiadomości zdobytych przez uczniów podczas katechez wprowadzających w lekturę Pisma świętego mogłoby mieć miejsce podczas interpretacji perykop z pierwszych rozdziałów Księgi Rodzaju w kolejnych latach nauczania religii. Trudno wykazać w analizowanych materiałach zastosowanie zasady koncentryczności, w myśl której powracamy do znanych już treści, ale na wyższym poziomie, zgodnym z rozwojem uczestnika zajęć.

3. Zasady teologiczne

Katecheta, przystępując do lektury Pisma świętego wraz ze swoimi uczniami, winien pamiętać, że historie, które będzie odczytywał, są częścią Bożego planu zbawienia, który składa się z trzech etapów: Starego Testamentu, życia Jezusa Chrystusa i czasu Kościoła⁴⁹. Kluczową rolę w ukazywaniu uczniom kolejnych etapów historii zbawienia jako planu spełnienia ludzkiego życia w Bogu

⁴⁵ W klasie piątej w pozycjach: J. Szpet, D. Jackowiak [red.], *Podręcznik do nauki religii dla V klasy szkoły podstawowej. Wierzę w Boga*, Poznań 2012 (dalej: *Wierzę w Boga*); Z. Marek [red.], *Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2013 (dalej: *Obdarowani przez Boga*); K. Mielnicki, E. Kondrak, E. Parszewska [red.], *Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej. Spotkania uBOGAcające*, Kielce 2013 (dalej: *Spotkania uBOGAcające*).

⁴⁶ Temat „Zyski i straty budowniczych wieży Babel” [w:] K. Mielnicki, E. Kondrak, E. Parszewska [red.] *Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej. Tajemnice BOGAtego życia*, Kielce 2015 (dalej: *Tajemnice BOGAtego życia*).

⁴⁷ *Wierzę w Boga*, s. 21.

⁴⁸ J. Szpet, D. Jackowiak [red.] *Podręcznik do nauki religii dla klasy I gimnazjum. Spotkanie ze Słowem*, Poznań 2011, s. 30-31.

⁴⁹ PDK nr 60.

odgrywa respektowanie teologicznych zasad interpretacji Biblii⁵⁰. Obligują one przystępującego do lektury do pamiętania o jedności i chrystocentryzmie Biblii, czytaniu Pisma świętego w żywej Tradycji całego Kościoła oraz uwzględnieniu analogii wiary⁵¹.

Chrześcijanie powinni czytać Stary Testament w świetle tajemnicy zbawienia dokonanej przez Chrystusa⁵². Uwzględnieniu jedności Biblii sprzyja tworzenie syntez biblijnych oraz znajomość typologii biblijnej wraz z zagadnieniem obietnicy – wypełnienia⁵³. W Katechizmie czytamy: „Jakkolwiek byłyby zróżnicowane księgi, z których składa się Pismo Święte, to jest ono jednak jedno ze względu na jedność Bożego zamysłu, którego Jezus Chrystus jest ośrodkiem”⁵⁴.

To wspólnota Kościoła, której powierzono Pismo święte, dokonuje jego poprawnej interpretacji. Benedykt XVI wskazuje na ścisły związek między słowem i wiarą, więc autentyczna hermeneutyka Biblii możliwa jest tylko w wierze Kościoła⁵⁵. Urząd Nauczycielski Kościoła, jak podaje *Dyrektorium o Katechizacji*, „służy Słowu i ludowi Bożemu, przypominając zbawcze prawdy Chrystusa, wyjaśniając je i stosując do nowych wyznań różnych epok i sytuacji, stając się pomostem między Pismem i Tradycją”⁵⁶.

Kolejnym kryterium interpretacji jest uwzględnienie analogii wiary, przez którą należy rozumieć spójność prawd wiary między sobą i w całości planu zbawienia⁵⁷. W myśl tej zasady interpretacja pojedynczego tekstu biblijnego nie może być sprzeczna z innym tekstem biblijnym lub dogmatami wiary.

W większości analizowanych podręczników autorzy proponują perspektywę chrystologiczną w interpretacji perykop z Księgi Rodzaju, ukazując ich miejsce w Bożym planie zbawienia. W kilku jednostkach lekcyjnych przyjęto schemat, że wydarzenia ze Starego Testamentu zapowiadają to, co będzie miało wypełnienie w Nowym Testamencie.

Perykopa o Kainie i Ablu jest omawiana w kontekście grzechu pierworodnego, rozszerzania się zła w świecie⁵⁸ oraz męki i śmierci Chrystusa, poprzez

⁵⁰ Teoretyczne ujęcie zasady historiozbawczej zdaniem W. Pikora zostało objaśnione w *Dyrektorium* praktycznie poprzez przypomnienie o teologicznych zasadach interpretacji Biblii. Zob. W. Pikor, *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich dokumentów katechetycznych*, „Katecheta” 5 (2007), <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2007/Katecheta-5-2007/> (20.08.2020).

⁵¹ KKK nr 112-114.

⁵² VD nr 41.

⁵³ A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, s. 50.

⁵⁴ KKK nr 112.

⁵⁵ VD nr 29.

⁵⁶ Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, nr 94.

⁵⁷ KKK nr 114.

⁵⁸ J. Szpet, D. Jackowiak [red.] *Przewodnik metodyczny dla IV klasy szkoły podstawowej. Powołani przez Boga Ojca*, Poznań 2002, s. 61 (dalej: *Metodyk Powołani przez Boga Ojca*); J. Szpet,

którą Bóg zatrzymał łańcuch zła⁵⁹. Jednostki lekcyjne zawierają liczne nawiązania do sakramentu pokuty i pojednania wraz z fragmentem biblijnym z Nowego Testamentu (J 20,21-23) odnoszącym się do jego ustanowienia⁶⁰. W podręczniku *W moim Kościele* tekst z Rdz 4,10-15 jest zestawiony w temacie „Nie zabijaj. Grzech gniewu i złoźczenia” z Mt 5,21-24 oraz Jk 3,13-18 i służy omówieniu piątego przykazania dekalogu.

W materiałach krakowskiego wydawnictwa potop jest ukazany jako zapowiedź zbawczego działania Boga w chrzcie, w którym człowiek otrzymuje nowe życie⁶¹. W odniesieniu do tej biblijnej perykopy najwyraźniej rozwinięty jest schemat zapowiedź – wypełnienie. W podręczniku z 2001 roku *Zaproszeni przez Boga* uwaga skupiona jest na pierwszej czynności Noego po wyjściu z arki – złożeniu ofiary na ołtarzu. Jest to odczytywane jako zapowiedź nowego przymierza, w którym na ołtarzu jest uobecniania tajemnica męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa⁶². Katecheza ukazuje Kościół, który jest dzisiaj „statkiem ratunkowym – arką chroniącą wierzących od naporu zła, ratującą od grzechu”⁶³.

W podręcznikach *Zaproszeni przez Boga* i *Tajemnicach BOGAtego życia* tekst o budowaniu wieży Babel jest zestawiony z biblijnym opisem Pięćdziesiątnicy. Przyjęcie Ducha Świętego jest ukazane jako szansa zjednoczenia narodów (ludzi) podzielonych przez budowę wieży Babel (grzech pychy)⁶⁴. W podręczniku *Śluchamy Boga* przy omawianiu tej perykopy wprowadzono fragment z Księgi Przysłów⁶⁵, pozostawiając go bez komentarza, zarówno w podręczniku ucznia, jak i przewodniku nauczyciela. Lektura tego fragmentu bez odpowiedniego wprowadzenia może budować w uczestnikach lekcji fałszywy obraz Boga.

Przy omawianiu zasad teologicznych warto zastanowić się, jakie prawdy o Bogu chcieli przekazać odbiorcom analizowanych podręczników ich auto-

D. Jackowiak [red.], *Przewodnik metodyczny dla I klasy gimnazjum. Spotkanie ze Słowem*, Poznań 2010, s. 44.

⁵⁹ *Zaproszeni przez Boga*, s. 130. W temacie „Zło w świecie” trzy omawiane perykopy są ukazane w tej perspektywie. Zob. Z. Marek [red.], *Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum. Jezus uczy i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2012 (dalej: *Jezus uczy i zbawia*), s. 50-52.

⁶⁰ K. Mielnicki, E. Kondrak, E. Parszewska [red.] *Podręcznik metodyczny dla klasy V szkoły podstawowej. Spotkania uBOGAcające*, Kielce 2013, s. 42-43 (dalej: *Metodyk Spotkania uBOGAcające*).

⁶¹ *Jezus działa i zbawia* 2000, s. 58; *Jezus uczy i zbawia*, s. 51-52.

⁶² *Zaproszeni przez Boga*, s. 146.

⁶³ Tamże, s. 147; *Jezus działa i zbawia* 2000, s. 58; *Jezus działa i zbawia* 2005, s. 44.

⁶⁴ *Tajemnice BOGAtego życia*, s. 32-33.

⁶⁵ *Śluchamy Boga*, s. 30. „Sześć rzeczy w nienawiści ma Pan, a siedem budzi u Niego odrazę...” (Prz 6,16-19;16,5).

rzy⁶⁶. Z. Marek zauważa, że można odnieść wrażenie, iż zbyt mało uwagi zwraca się na działanie Boga wobec człowieka w odwołującej się do Biblii postudze katechetycznej⁶⁷, zapominając o tym, że inicjatywa zawsze należy do Boga, oraz że opowiada się o ludziach bez należytego podkreślenia roli Boga w ich życiu. Zadaniem katechezy jest pokazywać Stwórcę, który nawet w największym upadku człowieka, uwikłania się w zło (z tym mamy do czynienia w perykopych, o których mowa w artykule), przychodzi do człowieka, jest obecny w jego historii życia i przynosi mu nadzieję.

Biorąc pod uwagę fakt, że w analizowanych materiałach katechetycznych perykopy biblijne o Kainie i Ablu oraz wieży Babel w zbliżony do siebie sposób opowiadają o miłosierdziu Boga, uwaga zostanie skupiona na opowiadaniu o potopie. Materiały katechetyczne poznańskiego wydawnictwa ukazują Boga jako zawierającego przymierze, okazującego człowiekowi miłosierdzie i łaskę, zapraszającego do przyjaźni nie tylko Noego, ale również współczesnego człowieka (Bóg daje życie, przebacza grzechy w sakramencie pokuty, karmi w Eucharystii)⁶⁸. Lektura podręczników wydawnictwa WAM pozwala dostrzec, że przez biblijne opowiadanie o potopie Bóg mówi o swojej trosce względem człowieka (napomina, nawołuje do poprawy, daje okazje do nawrócenia, smuci się z powodu grzeszności człowieka, pragnie jego dobra, chce go ocalić)⁶⁹. Warto podkreślić, że spośród wszystkich analizowanych podręczników tylko krakowskie akcentują, że „potop nie był zemstą Pana Boga za zachowanie ludzi, ale skutkiem czynionego przez nich zła”⁷⁰.

Najwięcej wątpliwości budzi analiza dokonana w podręcznikach wydawnictwa Jedność. W podręczniku wydanym w 2001 roku biblijne opowiadanie o potopie jest omawiane na lekcji przybliżającej dzieciom drugą prawdę wiary: „Bóg jest Sędzią sprawiedliwym, który za dobro wynagradza, a za zło karze”. Stwórca jest ukazany jako ten, „który zsyła na ziemię obfity deszcz, aby źli ludzie zniknęli z powierzchni ziemi”⁷¹. Lektura tego podręcznika może prowadzić do powstania w uczniach obrazu Boga, który jest przede wszystkim sprawiedliwym sędzią, a nie miłosiernym ojcem⁷². W materiałach wydanych po 2010

⁶⁶ Z. Marek, *Biblia w katechetycznej postudze słowa*, s. 108-122.

⁶⁷ Tamże, s. 111.

⁶⁸ *Powołani przez Boga Ojca*, s. 56-57; *Wierzę w Boga*, s. 21.

⁶⁹ A. Hajduk, A. Walulik [red.] *Podręcznik metodyczny do religii dla klasy IV. Zaproszeni przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2002, s. 76.

⁷⁰ *Obdarowani przez Boga*, s. 39.

⁷¹ *Słuchamy Boga*, s. 27.

⁷² Podobne treści znajdujemy w podręczniku tego wydawnictwa z 2010 roku. Bóg jest przedstawiany jako ten, który błogosławi tylko tym, którzy są blisko Niego: „Ten, kto jak Noe, jest blisko Boga, może również prosić Go o pomoc dla bliskich”. Zob. *Spotkania uBOGAcające*, s. 21.

roku należy zwrócić uwagę na sam temat lekcji, który brzmi: „Noe – jak ocalić najbliższych”. Również w treści katechezy nacisk położony jest na osobę Noego, który „przez wytrwałość uratował siebie i swoją rodzinę przed śmiercią”⁷³, postać Boga nie jest w centrum opisywanych wydarzeń.

W analizowanych materiałach zasady teologiczne interpretacji Biblii zostały zastosowane na wielu płaszczyznach. Teksty biblijne zostały dobrane tak, by ukazać, że Stare Przymierze zapowiada i przygotowuje Nowe, ich analiza jest skoncentrowana na osobie Jezusa Chrystusa. Trudno jest wykazać zastosowanie zasady zgodności interpretacji z Tradycją i wykładnią Kościoła, ponieważ niewiele jest odniesień do dokumentów Kościoła⁷⁴. Przemyślenia wymaga sposób ukazania Boga w materiałach przygotowanych przez kieleckie wydawnictwo.

4. Zasada egzystencjalna

Lektura Pisma świętego ma pobudzać uczestników katechezy do poszukiwania w tekście biblijnym odpowiedzi na nurtujące ich pytania. Zadaniem katechezy jest ukazywanie, że „życie ludzkie i orędzie Boże nie wykluczają się, lecz istnieje między nimi stosunek współzależności, ponieważ urzeczywistnienie orędzia wiary dokonuje się zawsze w konkretnym życiu ludzkim”⁷⁵. Jak zgodnie zauważają autorzy polskiego dyrektorium, do „odwoływania się w katechezie do doświadczeń życiowych uczniów zachęca Pismo Święte”⁷⁶, które pokazuje doświadczenia wiary bohaterów biblijnych, mogące być inspiracją dla współczesnego człowieka. Uczeń nie może być biernym słuchaczem, a katecheta jedynie relacjonującym. Mają stać się świadkami, uczestnikami opisywanego wydarzenia⁷⁷. Celem szkolnego nauczania religii musi być przekazywanie zbawczej prawdy w kontekście aktualnej rzeczywistości⁷⁸. Katecheza służy temu, aby nie tylko zrozumieć, co tekst mówi sam w sobie, ale co w danej sytuacji mówi do konkretnego człowieka⁷⁹. Zadaniem, przed którym stoi katecheta, jest objaśnienie istoty tekstu i jego aktualizacja, dokonane w taki sposób, by oba elementy nawzajem się przenikały⁸⁰. Słowo Boże wówczas będzie wpływało na

⁷³ Tamże, s. 21.

⁷⁴ Może to wynikać z faktu, że cytaty z dokumentów Kościoła występują najczęściej na poziomie szkoły średniej. W analizowanych podręcznikach tylko w jednym z nich, na etapie gimnazjalnym, odnajdujemy cytaty z *Katechizmu Kościoła Katolickiego*. Zob. *Jezus działa i zbawia* 2000, s. 59.

⁷⁵ PDK nr 66.

⁷⁶ Tamże.

⁷⁷ J. Szpet, *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999, s. 73.

⁷⁸ C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997, s. 26.

⁷⁹ E. Klich, *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej*, s. 210.

⁸⁰ C. Rogowski, *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, s. 27.

codzienne wybory katechizowanych, kiedy dojdzie do konfrontacji kerygmatu biblijnego z ich życiem⁸¹. Nauczyciel, który zna grupę, do której kieruje orędzie zbawienia, w procesie objaśniania i aktualizacji tekstu biblijnego winien brać pod uwagę ich sytuację oraz stopień dojrzałości.

Praktyczne wskazówki wykorzystania zasad egzystencjalnych zostają przedstawione przez A. Długosza i B. Stypułkowską i przewidują poszukiwanie sensu duchowego Pisma świętego przez czytanie powiązane z modlitwą, interpretację tekstu biblijnego przez zastosowanie w liturgii, aktualizację tekstu biblijnego przy uwzględnieniu reguł zalecanych przez Papieską Komisję Biblijną⁸².

W analizowanych podręcznikach teksty biblijne są odnoszone do życia katechizowanych poprzez pokazanie ich miejsca w liturgii, połączenie ich lektury z modlitwą, wprowadzenie opowiadań, odgrywanie scenek sytuacyjnych, zadawanie pytań zachęcających do refleksji nad własnym postępowaniem.

To liturgia, zwłaszcza liturgia sakramentalna, której szczytem jest sprawowanie Eucharystii, stanowi najdoskonalszą formę aktualizacji tekstów biblijnych⁸³. Analizowane materiały pozwalają odkryć katechizowanym, że prawdy zbawcze zawarte w perykopach prowadzą do spotkania z Bogiem w sakramentach. W analizowanych jednostkach lekcyjnych nacisk zostaje położony na chrzest⁸⁴, Eucharystię⁸⁵ oraz pokutę i pojednanie⁸⁶.

Ojcowie soborowi przypominają, że „czytaniu Pisma Świętego powinna towarzyszyć modlitwa, aby stało się ono rozmową pomiędzy Bogiem a człowiekiem”⁸⁷. Wypełnienie tego postulatu jest widoczne w przygotowanych materiałach katechetycznych. W czasie lekcji, głównie na jej zakończenie, uczestnicy zapraszani są do modlitwy⁸⁸, również w formie rachunku sumienia⁸⁹. Towarzy-

⁸¹ A. Długosz, B. Stypułkowska, *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, s. 59.

⁸² Tamże, s. 58-62. W. Pikor zauważa, że nie do końca poprawne jest utożsamianie lektury egzystencjalnej Biblii z jej interpretacją duchową. Zob. W. Pikor, *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich opracowań katechetycznych*, „Katecheta” 6 (2007), <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2007/Katecheta-6-2007/> (20.08.2020).

⁸³ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, IV C 1.

⁸⁴ *Wierzę w Boga*, s. 25; Odnowienie na lekcji chrzcielnego wyznania wiary proponuje: Z. Marek [red.], *Podręcznik metodyczny do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2013, s. 43-44.

⁸⁵ Podczas lekcji przypomina się prawdę, że w trakcie Mszy świętej składamy Bogu ofiarę, oraz zachęca się do refleksji, czy uczestnicząc w „oferze eucharystycznej mam serce wolne od zazdrości”. Zob. *Powołani przez Boga Ojca*, s. 55.

⁸⁶ *Wierzę w Boga*, s. 19. Dodatkowo omawia się formułę spowiedzi [w:] *Metodyk Spotkania uBOGAcjące*, s. 43-44; Warunki dobrej spowiedzi [w:] J. Szpet, D. Jackowiak, [red.], *Poradnik metodyczny dla V klasy szkoły podstawowej. Wierzę w Boga*, Poznań 2012, s. 34-35.

⁸⁷ KO nr 25.

⁸⁸ *Jezus uczy i zbawia*, s. 52; *Obdarowani przez Boga*, s. 39; *Zaproszeni przez Boga*, s. 134.

⁸⁹ Pytania zachęcające uczestników do refleksji nad swoim postępowaniem znajdujemy w omawianych materiałach w podręczniku ucznia pod różnymi tytułami: „Zastanów się” [w:] *Spotka-*

szą temu odpowiednio dobrane fragmenty Pisma świętego, najczęściej psalmy⁹⁰ oraz słowa piosenki⁹¹.

Rozpoczynanie lekcji od przeczytania opowiadania, zdaniem Władysława Kubika, angażuje uczestników i przede wszystkim uczy kojarzenia spraw wiary ze zwykłymi sytuacjami życiowymi, a także tworzy grunt do zrozumienia treści objawiania oraz ich zaakceptowania⁹². W omawianych materiałach katechetycznych posługiwanie się opowiadaniem jako wprowadzeniem do lektury tekstu biblijnego jest często spotykanym zabiegiem. Takie rozpoczynanie lekcji pomaga uczniom dostrzec, że problemy przeżywane przez bohaterów opowiadania, najczęściej odnoszące się do osobistych doświadczeń dziecka, mogą zostać rozwiązane w świetle Pisma świętego⁹³.

Odegranie przez uczniów scenek/inscenizacji⁹⁴ zaczerpniętych z ich codziennego życia jest próbą przeniesienia przez autorów podręczników sytuacji, w których znaleźli się bohaterowie biblijni, do realiów współczesnego świata. Dodatkowo jest szansą na odnalezienie się przez uczestników zajęć w opisywanych wydarzeniach, by w toku lekcji, po odczytaniu i analizie tekstu biblijnego, w jego świetle poszukać rozwiązania zaistniałych problemów. Trudności, na które zwracają uwagę autorzy podręczników, dotyczą zmagania się z uczuciem zazdrości⁹⁵, braku zgody we wspólnocie⁹⁶. Scenariusze zawierają gotowe dialogi do odczytania/odegrania przez uczniów lub zakładają wytworzenie sytuacji problemowej, która ma doprowadzić uczestników do zakładanych wniosków⁹⁷.

nia uBOGAcające; „Pomyśl” [w:] *Jezus uczy i zbawia*; Bez osobnego nagłówka [w:] *Wierzę w Boga*.

⁹⁰ *Sluchamy Boga*, s. 28, 30; *Powołani przez Boga Ojca*, s. 55; *Wierzę w Boga*, s. 21.

⁹¹ *Sluchamy Boga*, s. 26; *Powołani przez Boga Ojca*, s. 59; *Wierzę w Boga*, s. 23; *Tajemnice BOGAtego życia*, s. 34.

⁹² W. Kubik, *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990, s. 257.

⁹³ W podręcznikach znajdujemy opowiadania, których autorami są m.in. W. Hoffsümmer i B. Ferrero.

⁹⁴ Autorzy podręczników metodycznych używają różnych określeń.

⁹⁵ Dialog scenki zaproponowanej w scenariuszu przedstawia spór między rodzeństwem spowodowany zazdrością. Zob. *Metodyk Spotkania uBOGAcające*, s. 40; *Metodyk Powołani przez Boga Ojca*, s. 61.

⁹⁶ Scenariusz lekcji omawiającej opowiadanie o wieży Babel przedstawia cztery różne sytuacje konfliktowe i zaprasza uczniów do znalezienia rozwiązania problemu, aby zapanowała zgoda. K. Mielnicki, E. Kondrak, E. Parszewska [red.], *Podręcznik metodyczny dla klasy VI szkoły podstawowej. Tajemnice BOGAtego życia*, Kielce 2014, s. 69 (dalej: *Metodyk Tajemnice BOGAtego życia*).

⁹⁷ Przykładem mogą być scenariusze dotyczące budowniczych wieży Babel. Podręcznik metodyczny pod redakcją Z. Marka jako jedną z propozycji przedstawia pracę plastyczną w dwóch grupach. Jedna z nich poza materiałami niezbędnymi do jej wykonania zostaje poinformowana dokładnie o podziale zadań, druga ma działać spontanicznie. Zob. *Zaproszeni przez Boga*, s. 55. Inna propozycja – uczniowie w parach mają pracować nad podyktowaniem drugiej

Tym samym celom służą wykonywane w toku lekcji prace plastyczne⁹⁸ czy grafika umieszczana w podręcznikach uczniów.

Wojciech Pikor zauważa, że lekturę egzystencjalną Pisma świętego należy budować na strukturze narracyjnej Biblii, którą bada się w ramach analizy narracyjnej⁹⁹. Mimo że ta metoda jest pozytywnie oceniana w dokumencie Papieskiej Komisji Biblijnej, nie znalazła zastosowania w analizowanych materiałach¹⁰⁰.

Kwestią otwartą pozostaje pytanie, na ile przedstawione w materiałach sytuacje problemowe, w których rozwiązaniu ma pomóc wezwanie wypływające z tekstu biblijnego, są faktycznie trudnościami, z którymi zmagają się dzisiejsze dzieci i młodzież. To, co nurtuje od zawsze człowieka, to pytanie o przyczyny zła i reakcję Boga na jego przejawy. Omawiane perykopy próbują odpowiedzieć na te ważne kwestie. Przedstawione materiały wydawnictwa Świętego Wojciecha i WAM, szczególnie na etapie ponadpodstawowym, pomagają swoim odbiorcom prawidłowo odczytać biblijny kerygmat i odnieść go do swojego życia.

Zakończenie

Obecność od 30 lat nauczania religii w polskiej szkole stwarza dobre warunki do przygotowywania dzieci i młodzieży do samodzielnej lektury Pisma świętego, która będzie prowadziła do udzielenia swoim życiem odpowiedzi na usłyszane słowo Boże. Podstawową kwestią w pracy z tekstem biblijnym jest prawidłowe odczytanie orędzia biblijnego w nim zawartego, co jest możliwe dzięki rozwojowi nauk biblijnych. Jednak katecheta nie ma narzędzi, żeby na lekcji zastosować pracę egzegetyczną w znaczeniu ścisłym i nie jest to jego zadaniem. Dlatego poradniki metodyczne i podręczniki ucznia powinny być tak przygotowane, by przekazywały interpretację zgodną z osiągnięciami współczesnej biblistyki.

osobie z zespołu fragmentu biblijnego opowiadania o wieży Babel. Ćwiczenie ma na celu pokazanie uczniom, że jeżeli panuje chaos i zamęt i nie zwracamy uwagi na potrzeby innych, nie możemy się porozumieć, nawet jeśli mówimy jednym językiem. Zob. *Metodyk Tajemnice BOGAtego życia*, s. 65.

⁹⁸ Np. dzieci wycinają cegły, na których po jednej stronie zapisują, co ich oddala od Boga i ludzi, po drugiej – odpowiedzi na pytanie: Jak wrócić z oddalenia? Jak znów zbliżyć się do innych? Zob. *Powołani przez Boga Ojca*, s. 70. Podręcznik metodyczny wydawnictwa WAM proponuje wykonanie przez uczniów kolażu pod tytułem „Zło w świecie”. Zob. Z. Marek [red.], *Podręcznik metodyczny do religii dla I klasy gimnazjum. Jezus uczy i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2013, s. 42.

⁹⁹ Zob. W. Pikor, *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich opracowań katechetycznych*. O praktycznym zastosowaniu analizy narracyjnej pisze: Z. Marek, *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, s. 148-186.

¹⁰⁰ Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, I B 2.

Błędem wydaje się zrezygnowanie z wprowadzeń teologiczno-katechetycznych, które były w podręcznikach metodycznych *Bóg z nami* czy *Katechizmie religii katolickiej*. Dzisiejszy katecheta ma zdecydowanie lepszy dostęp do komentarzy, słowników biblijnych niż jego poprzednicy w latach siedemdziesiątych, kiedy powstawały wyżej wymienione pozycje, jednak zebranie najistotniejszych informacji o konkretnej perykopie omawianej na przygotowywanej przez niego jednostce lekcyjnej dawałoby szansę na bardziej wnikliwą interpretację, opartą na fachowej wiedzy.

Dogłębnej interpretacji wymagają teksty biblijne zawierające przemoc, „w wielu wypadkach nakazaną przez Boga, a w innych przypisaną Bogu przez autora natchnionego”¹⁰¹. Niewskazanie dla nich linii interpretacyjnych może stanowić przeszkodę w odczytywaniu Pisma świętego jako Słowa natchnionego oraz budować w czytelnikach fałszywy obraz Boga. Lekcje religii, szczególnie na poziomie ponadpodstawowym, dają możliwość wprowadzenia uczestników zajęć w poprawne odczytanie trudnych interpretacyjnie tekstów zawierających przemoc (nie tylko z pierwszych rozdziałów Księgi Rodzaju). Brak w Polsce systematycznej katechezy dorosłych powoduje, że niewiele osób na kolejnych etapach swojego życia znajduje rozwiązanie trudności pojawiających się przy ich lekturze.

Analiza omawianych materiałów katechetycznych pozwala zauważyć, że ich autorzy w różnym zakresie stosują zasady historyczno-literackie, teologiczne i egzystencjalne w interpretacji tekstów biblijnych. Usprawiedliwieniem może być respektowanie zasady dozowania, czyli dostosowywanie przekazywanych treści do wieku adresatów. Omówienie perykop z Rdz 4-11, dających odpowiedzi na istotne dla wiary pytanie o reakcję Boga na pojawiającą się przemoc, powinno być pogłębiane wraz z rozwojem katechizowanych, co niestety nie miało miejsca w poprzednich rozwiązaniach programowych. Młodzież na etapie szkoły średniej mogłaby dokonać interpretacji na wyższym poziomie niż w latach wcześniejszych, wówczas miałyby szansę poszerzenia wiedzy o zasadach hermeneutyki biblijnej oraz wdrożenia się do samodzielnej lektury.

Przy opracowywaniu nowych podręczników warto wyeliminować błędy w traktowaniu tekstu biblijnego, które zaobserwowano w analizowanych materiałach: fundamentalizm (interpretacja tekstu o potopie zaproponowana w materiałach jednego z wydawnictw), metoda cytatów potwierdzających (tekst biblijny jako tło do wprowadzania prawd wiary, przykazań).

Analiza przeprowadzona w artykule na charakter wprowadzający do dalszych badań w tym zakresie. Warto przeprowadzić ankietyzację katechizowanych pytając, czy teksty biblijne zawierające przemoc są dla nich problematyczne w kontekście wyznawanej wiary i czy znają linie interpretacyjne tych

¹⁰¹ Papińska Komisja Biblijna, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego*, nr 125.

perykop. Kolejnym etapem byłoby podjęcie współpracy osób opracowujących nowe podręczniki z biblistami¹⁰² i pedagogami, aby wypracować aktualne modele wykorzystania tekstów biblijnych o przemocy, odpowiednie do możliwości percepcyjnych dzieci i młodzieży na różnych etapach rozwoju. Trwające prace nad nowymi podręcznikami zgodnymi z obowiązującą od 1 września 2020 roku podstawą programową są kolejną szansą na podjęcie wyzwania, tak istotnego dla przyszłości katechezy biblijnej w Polsce.

Bibliografia

- Benedykt XVI, *Posynodalna adhortacja apostolska „Verbum Domini” do biskupów i duchowieństwa, do osób konsekrowanych i wiernych świeckich o słowie Bożym w życiu i misji Kościoła*, Kraków 2010.
- Charytański J., *W kręgu treści i zadań katechezy*, Kraków 1992.
- Długosz A., Stypułkowska B., *Wprowadzenie do dydaktyki biblijnej*, Kraków 2000.
- Hajduk A., Walulik A. [red.], *Podręcznik metodyczny do religii dla klasy IV. Zaproszeni przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2002.
- IMAS International, *Jak czytamy Pismo Święte?*, http://imas.pl/wp-content/uploads/2018/04/Raport_IMAS_Jak_czytamy_Pismo_Swiete_2018_04_full.pdf (15.09.2020).
- Jan Paweł II, *Adhortacja apostolska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae” do biskupów, kapłanów, wiernych całego Kościoła katolickiego*, Rzym 1979.
- Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.
- Klich E., *Pismo Święte w polskiej katechezie posoborowej. Studium egzegetyczno-katechetyczne*, Kraków 2005.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2001.
- Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii rzymskokatolickiej w przedszkolach i szkołach*, Kraków 2010.
- Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001.
- Kubik W., *Zarys dydaktyki katechetycznej*, Kraków 1990.
- Läpple A., *Od księgi Rodzaju do Ewangelii. Wprowadzenie do lektury Pisma Świętego*, Kraków 1977.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum. Jezus uczy i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2012.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum. Jezus działa i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2000.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik do religii dla II klasy gimnazjum. Jezus działa i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2005.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik do religii dla klasy IV. Zaproszeni przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2005.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2013.

¹⁰² Apel o podjęcie w szerszym zakresie współpracy autorów podręczników z biblistami. Zob. KO nr 23-24; VD nr 45.

- Marek Z. [red.], *Podręcznik metodyczny do religii dla I klasy gimnazjum. Jezus uczy i zbawia*, seria: *W drodze do Emaus*, Kraków 2013.
- Marek Z. [red.], *Podręcznik metodyczny do religii dla V klasy szkoły podstawowej. Obdarowani przez Boga*, seria: *Drogi przymierza*, Kraków 2013.
- Marek Z., *Przewyciężenie trudności w rozumieniu przekazanego w Biblii słowa Bożego*, [w:] K. Kantowski [red.], *W dialogu ze Słowem: Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, Szczecin 2011, s. 206-217.
- Marek Z., *Biblia w katechetycznej posłudze słowa*, Kraków 1998.
- Mielnicki K., Kondrak E., Parszewska E. [red.], *Podręcznik do religii dla klasy V szkoły podstawowej. Spotkania uBOGAcające*, Kielce 2013.
- Mielnicki K., Kondrak E., Parszewska E. [red.], *Podręcznik metodyczny dla klasy V szkoły podstawowej. Spotkania uBOGAcające*, Kielce 2013.
- Mielnicki K., Kondrak E., Parszewska E. [red.], *Podręcznik do religii dla klasy VI szkoły podstawowej. Tajemnice BOGAtego życia*, Kielce 2015.
- Mielnicki K., Kondrak E., Parszewska E. [red.] *Podręcznik metodyczny dla klasy VI szkoły podstawowej. Tajemnice BOGAtego życia*, Kielce 2014.
- Papieska Komisja Biblijna, *Interpretacja Pisma Świętego w Kościele*, Poznań 1994.
- Papieska Komisja Biblijna, *Natchnienie i prawda Pisma Świętego. Słowo, które od Boga pochodzi i mówi o Bogu, aby zbawić świat*, Kielce 2014.
- Papieska Rada ds. Krzewienia Nowej Ewangelizacji, *Dyrektorium o katechizacji*, Kielce 2020.
- Pikor W., *Bóg wobec przemocy człowieka w Rdz 1-11*, „Collectanea Theologica” 3 (2003), s. 1-30.
- Pikor W., *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich dokumentów katechetycznych*, „Katecheta” 5 (2007), <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2007/Katecheta-5-2007/> (20.08.2020).
- Pikor W., *Hermeneutyka biblijna w katechezie. Interpretacja Pisma Świętego w świetle polskich opracowań katechetycznych*, „Katecheta” 6 (2007), <https://www.katecheta.pl/Archiwum/2007/Katecheta-6-2007/> (20.08.2020).
- Rogowski C., *Koncepcje katechetyczne po Soborze Watykańskim II*, Lublin 1997.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym*, [w:] *Sobór Watykański II. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Poznań 2002, s. 350-363.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Podręcznik dla IV klasy szkoły podstawowej. Powołani przez Boga Ojca*, Poznań 2002.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Podręcznik do nauki religii dla klasy I gimnazjum. Spotkanie ze Słowem*, Poznań 2011.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Podręcznik do nauki religii dla V klasy szkoły podstawowej. Wierzę w Boga*, Poznań 2012.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Poradnik metodyczny V klasa szkoły podstawowej. Wierzę w Boga*, Poznań 2012.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Przewodnik metodyczny dla I klasy gimnazjum. Spotkanie ze Słowem*, Poznań 2010.
- Szpet J., Jackowiak D. [red.], *Przewodnik metodyczny dla IV klasy szkoły podstawowej. Powołani przez Boga Ojca*, Poznań 2002.
- Szpet J., *Dydaktyka katechezy*, Poznań 1999.
- Śmiech T., Nosek B. [red.], *Podręcznik do religii dla klasy IV. Słuchamy Boga*, Kielce 2004.
- Śmiech T., Nosek B. [red.], *Podręcznik metodyczny dla klasy IV. Słuchamy Boga*, Kielce 2003.
- Śmiech T. [red.], *Podręcznik do religii dla I klasy gimnazjum. W moim Kościele*, Kielce 2000.
- Tomasik P., *Biblia źródłem szkolnego nauczania religii we współczesnych regulacjach programowych Kościoła w Polsce*, [w:] K. Kantowski [red.], *W dialogu ze Słowem: Biblia w katechezie i nauczaniu religii*, Szczecin 2011, s. 221-242.